

ANMELDELSER

RIGTIGE OG FORKERTE MØDRE

Lone Nørgaard: Børn, løgn og kvinder – et opgør med ligestillingsbegrebet. Forlaget Forum, 2001, København. 290 sider.

Lena Wennberg: En rigtig mor? En beretning om moderskab og karriere. Forlaget Fremad A/S, 2000, København. 181 sider.

Moderskab og karriere er en svær kombination. Så kort er hovedbudskabet i to af de seneste debatbøger om moderskab: Cand.mag. Lone Nørgaards *Børn, løgn og kvinder – et opgør med ligestillingsbegrebet* (2001) og den svenske erhvervskvinde Lena Wennbergs *En rigtig mor? En beretning om moderskab og karriere* (2000). Begge behandler balancen mellem karriere og moderskab, mellem personlige ambitioner og børnenes velfærd. Bøgerne bidrager således til den fortsatte debat om arbejds- og familieliv, der med en bladning af selvbiografiske, litterære og psykologiske perspektiver har fundet sted i de senere år. Her kan nævnes Dorthe Studgarths *Undskyld, hvor kan jeg stille mit moderskab* (1998), Jette Hansens *Det Bløde Punkt* (1999), Ole Scouenborgs *Velfærdsyngel* (2001), *Ammestuehistorier* (2001) og så altså Nørgaard og Wennberg. Fra forskellige vinkler søger disse bøger at afromantisere livet som mor og give realistiske bud på moderskabets indhold og især udfordringer. Og det er synd at sige, at Nørgaard og Wennberg hører til blandt optimisterne i denne genre. I hvert fald, hvis optimismen gælder kvinders mu-

ligheder for både at være mødre og gøre karriere.

BØRN, LØGN OG KVINDER

Børn, løgn og kvinder spænder vidt. Nørgaard ønsker at ”bidrage til en fornyelse af den dominerende diskurs inden for feltet ligestilling samt at gennemhulle de myter og løgne, der fortsat flourer på området” (s. 7-8). At lave et opgør med ligestillingsbegrebet. Eller i hvert fald et oprør, som Nørgaard tilføjer (s. 8).

Bogen starter med en række korte fortællinger skrevet af såkaldte drengemødre, inklusiv Lone Nørgaard selv. Derefter følger en kategorisering af forskellige barneønsker og en diskussion af forældrearbejdsdeling. Nørgaard fortsætter med et interview om teoretiske perspektiver af svangerskab og jordmoderarbejde og går derpå videre med en diskussion af ligestillingsbegrebet og af forskellige stemmer i kønsdebatten. Afsluttende er Nørgaards vision: En samtale med en fiktiv datter om moderskab og ligestilling, der munder ud i in-tet mindre end ti bud, som ifølge forfatteren er den ramme, datteren og alle andre skal leve og træffe deres valg indenfor – om man vil det eller ej.

Nørgaards teoretiske udgangspunkt er en opfattelse af, at socialkonstruktivismens fokus på konstruktion overser afgørende kropslige præmisser. Dette, mener hun, resulterer i en fejlslagen ligestillingspolitik, hvor kvinder – eller rettere mødre – er dømt til at blive tabere og hænger på omsorgsarbejdet. For børn er arbejde,

lortearbejde endda (s. 271). Og det er der tilsyneladende ikke meget at gøre ved. Mændene gider ikke, og kvinder bør derfor på forhånd vælge mellem karriere eller børn, mener Nørsgaard. Nægter kvinderne at tage det valg, svigter de børnene. Her kommer forfatteren så med en række praktiske forslag til at gennemtvinge bedre børnevilkår som fx babykørekort, max. 30 timers daginstitution og først fra 18. levestemåned samt obligatorisk familiekundskab i skolerne, hvor det fasttømmes at børn er arbejde og dyre (s. 108-110). Deltid de første 14-16 år af barnets levetid er et andet must, og er det ikke muligt i ens umiddelbare arbejdsliv, har Nørsgaard såmænd også et råd her: Der mangler arbejdskraft inden for rengøring, børnepasning og hjemmehjælp (s. 111), så man kan bare skifte spor.

Nørsgaards ligestillingsopgør synes altså snarere at pege i retning af en *opgivelse* af ligestilling. Hvilket også bliver bekræftet i den afgørende vision: Ligestilling er kun for singlekvinder uden børn (s. 253). Denne anmelder med to små børn er rygende uenig. Hvor en kritisk diskussion om sammenhængen mellem arbejds- og familieliv er vigtig, ja påkrævet, så ryger Nørsgaards pointer ud med irritationen over manglen på nuancer, og de mange firkantede forestillinger om både mænd og kvinder. Som når forfatteren kækt melder ud, at ”kvinders største aktiv sidder vi på – så længe vi er under 35” (s. 232). Eller når hun fastslår, at mænds motiv til at indgå parforhold er et ønske

om ”sex og service” (s. 264), mens kvinder så inderligt ønsker ”at give og modtage omsorg og nærhed og ømhed” (s. 259). De to køn har med andre ord en afgrund mellem sig og for at kvinder ikke skal tages ved næsen, skal de *opdrages* til at handle mere hensigtsmæssigt (s. 271). Her er hverken megen respekt for kvinders kapacitet til at tænke og handle selv eller tiltro til mænds evner for omsorg og kærlighed.

EN RIGTIG MOR?

Lena Wennberg ønsker også at gøre op med forestillingerne om en uproblematisk relation mellem karriere og moderskab, men udgangspunktet er et andet. *En rigtig mor?* er en erindringsbog om moderskab, kvinde- og arbejdsliv fortalt med mange detaljer og øjebliksbeskrivelser.

Beretningen starter i 1953, hvor Wennberg er 13 år gammel, skal konfirmeres og begynder at tænke på drenge. Vi følger hende gennem teenageårene i 1950'erne, i hendes arbejdsliv og karriere fra 60'erne og frem gennem 1980'erne, hvor hun kommer helt til tops i det svenske erhvervsliv. Hun er i mellemtiden også blevet mor til to adoptivbørn og siden skilt. I 1990 brister ballonen med alkoholmisbrug og fyring, et lavpunkt som for Wennberg bliver starten på et nyt liv, hvor balancen mellem at være mor og dygtig erhvervskvinde endelig kan forenes. Det er denne udvikling, *En rigtig mor?* beskriver.

I bogen tegnes på samme tid et billede af en dygtig og

ambitiøs erhvervskvinde og af en mor, der ser tilbage – og fortryder, hvor lidt hun prioriterede familien. Fortrydelsen ekspliciteres i bogens forord, hvor Wennberg skriver om sit udgangspunkt for bogen: Et ønske om at dele refleksionerne om den svære balance mellem moderskab og karriere. Og et håb om hendes personlige erindringer måske siger andre forældre i samme situation noget. Bogen lanceres da også som debatbog, men Wennberg afholder sig analyse og debat og vælger i stedet dokumentarismen med rekonstruerede samtaler og tanker. På denne måde er læseren ikke i tvivl om, at nutidens Lena Wennberg er uenig med den unge Lena Wennberg, når hun i overbevisning om ligestilling og miljøets betydning for børnene, lod manden holde børneorlov for selv at gå på arbejde (64-65). Her kunne man som læser godt have brugt lidt flere refleksioner, over de mange spørgsmål bogen rejser. Hvad kunne datidens – meget ambitiøse – unge kvinde have gjort anderledes? Hvordan kan familieliv og karriere forenes?

Afslutningsvis kommer Wennberg med en række anbefalinger til og ønsker for hendes døtres generation. I lighed med Nørsgaard anbefaler hun at indse vanskelighederne med at kombinere et godt familieliv med et krævende arbejdsliv og at gøre op med forestillinger om, at lange dage i daginstitution er godt for børn. At stille krav. Men i modsætning til Nørsgaard påstår Wennberg ikke at have fundet den endelige sandhed, og hun afskriver ikke

muligheden for, at kvinder kan gøre erhvervskarriere og være mødre. Betingelserne skal være anderledes, siger hun; der skal stilles krav til arbejdsmarkedet af både kvinder og mænd. Det er mindre konkret end Lone Nørgaards ti bud, men Lena Wennberg når længere, synes jeg, hvis målet er at mane til eftertanke. Set som debatbog ville bogen dog vinde med et mere analytisk fokus og konkret eftertanke. Eller sagt på en anden måde: Hvor Nørgaard ender med at sige for meget og omklamre læseren med ti udiskuterbare bud, siger Wennberg på sin vis for lidt. Der er fortsat brug for debatbøger om familie- og arbejdsliv, der formår både at analysere og debattere uden at lukke sig om sig selv.

Nauja Kleist, cand.mag.

KJØNN OG ÆRE, 1700-1900

Kari Telste: Brutte Løfter. En kulturhistorisk studie av kjønn og ære, 1700-1900. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo, Acta Humaniora nr. 67, 2000, 495 sider.

Dette digre værk er en afhandling, som den norske etnolog Kari Telste forsvarede for dr. art. graden ved Oslo Universitet i 1999. Den omhandler brudte ægteskabsløfter, det vil sige: den kendsgerning, at en mand opnåede samleje med en kvinde ved at love hende ægteskab, men dernæst svigtede hende, når samlejet førte til svangerskab. I begyndelsen af 1700-tallet kunne en kvinde,

som mente, at hun var forført under ægteskabsløfte definere sig som ærekrænket og sagsøge en mand for at have svigtet sit ægteskabsløfte. Hun havde ret til at kræve, at manden enten giftede sig med hende eller betalte erstatning for at genoprette hendes ære. Norge var indtil 1814 i union med Danmark, og de love og den retspraksis Kari Telste behandler med eksempler fra Norge havde også gyldighed i Danmark. Historien om de brudte ægteskabsløfter har derfor stor relevans for danske kønsforskere.

Den 5. marts 1734 udstedtes forordningen angående be-
svangrelse og det deraf påståede ægteskab, som omdefinerede ægteskabsløftet og dermed begrænsede ugifte mødres ret til at kræve oprejsning for krænkelse. Retten stillede nu så strenge krav til at bevise ægteskabsløftet, at det fremover blev yderst vanskeligt at opfatte løftebrud som et retligt problem. Ikke desto mindre fortsatte ugifte mødre med at henvise til ægteskabsløftet, når de kom på kant med loven. For Kari Telste er dette et udtryk for, at i disse kvinders forestillingsverden havde løftet stadig en symbolsk kraft.

Afhandlingen er en original og spændende måde at skrive modernitetshistorie på ved at bruge den lille historie til at fortælle den store historiske forandring. Kari Telste analyserer forandringerne i opfattelsen af brudte ægteskabsløfter og anvender dette til at skrive historien om, hvordan kønsforholdet, seksualitet, og den hierarkiske samfundsstruktur forandrer sig i disse århundreder.

Hun bruger ægteskabsløftet som indfaldsvinkel til at studere kønsrelationer i overgangen fra det traditionelle 1700-tal til det moderne samfund som voksede frem i 1800-tallet og har således valgt at studere moderniseringsprocessen på individniveau og med et kønsperspektiv.

Et ægteskabsløfte bar i sig kimen både til at videreføre traditionelle opfattelser af kønsforholdet og til at aftegne den romantiske kærlighedsideologi i en periode, da traditionelle normative institutioner som frieri og ægteskab, slægt, familie og hushold blev omformet, og der i stadig større grad blev sat spørgsmålstegn ved etablerede former for autoritet. Ægteskabsløftet rummede forestillinger, som gav mening til et seksuelt forhold, samtidig med at det også skabte forventninger til fremtiden. Efterhånden som ideologiske og juridiske fortolkningsrammer ændrede sig, blev løftet sjældnere forankret i tidligere institutioner og handlingsmodeller og gik over til at bygge på personlig tillid, på tro og håb for fremtiden. Når kvinder i 1700-tallet krævede oprejsning for løftebrud, beskyldte de implicit manden for at have optrådt i strid med handlingsnormer og dermed for at have brudt kulturelle forventninger og konventioner. I den situation kunne kvinden indtage en position som krænket. Hun havde accepteret hans frieri og bekræftet sit troskabsløfte ved at give ham sin krop og overlod dermed sin ære i hans varetægt.

Når det så viste sig, at manden ikke ville opfylde sit ægteskabsløfte, truede han ikke

blot hendes sociale agtelse, men også hendes selvforståelse og hendes forståelse af forholdet mellem dem. I omverdenens øjne var der nu sat en plet på kvindens ære, for der måtte være noget i vejen med hende, når manden ikke ville opfylde sit løfte. I den efterfølgende retssag fremhævede manden ofte sin mistanke om, at kvinden ikke havde været ham tro og fra at have været en krænket mø blev kvinden nu opfattet som en letsindig kvinde. Det var dette tab af ære, der fik kvinderne til at anlægge sag mod den svigefulde mand, som gennem sit løftebrud også selv kom til at slingre mellem ære og vanære. Hvis det i retten viste sig, at han ikke havde berettiget grund til at tvivle på kvindens troskab og fremsatte ubegrundede beskyldninger, stod han i fare for at vanære sig selv. For at komme ud af det med æren i behold, havde han valget mellem at gifte sig med hende eller at indgå forlig og betale hende en symbolsk sum for at genoprette hendes ære. For kvinden var det vigtigt, at hun offentligt fik markeret, at hun havde handlet sådan, som det sømmede sig en pige, der blev friet til. Som Kari Telste skriver, så kunne alle parterne dermed komme ud af det med æren i behold, idet orden blev genoprettet og handlingsnormerne blev bekræftet.

I 1700-tallets hierarkiske standsamfund var der kun to sociale positioner åbne for kvinder: pige eller gift kone. En ugift mor befandt sig på grænsen mellem disse to positioner. Hun var ikke længere pige, men heller ikke kvinde.

Selv om besvangrelsen under ægteskabsløftet gjorde det muligt at indtage positionen som krænket, indebar den seksuelle erfaring, at hun måtte rykke ned i det sociale hierarki. Gennem løftebruddet var hun kommet i folkemunde, og hun havde for altid tabt sin position som uberygtet. Ugifte mødre kunne derfor ikke kræve oprejsning for ærekrænkelse, hvis de blev forført for anden gang.

Når det i det traditionelle samfund kunne godtages, at en ugift kvinde indlod sig i samleje med en frier, skyldes det ifølge Kari Telste, at løftet havde været en del af et tankeunivers, hvor ord og handling knyttede et helligt og uløseligt bånd og var indvævet i et komplekst forhold mellem mandens, kvindens og slægtens ære. Så længe løftebruddet blev regnet som ærekrænkelse, havde kvinden haft råderet over sin krop og kunnet give manden sin vilje. Forudsætningen var, at hun kunne indestå for sine handlinger og selv kunne forsvare sin ære. Dette blev forandret med forordningen af 1734 og viser, at det på samfundsniveau var blevet omstridt, hvordan kvindelig seksualitet skulle relateres til æresbegrebet. En tidligere uberygtet pige, som havde samtykket til et hemmeligt løfte kunne nu ikke længere definere sig som krænket, og i praksis var døren til retten dermed lukket for hende.

Eftersom krænkelsesbegrebet ikke længere kunne bruges af seksuelt forførte kvinder, risikerede kvinder mere end før ved at lade manden få sin vilje. I forhold til kvindelig seksualitet fik æresbegrebet nu et an-

det betydningsindhold. Forpligtelser knyttet til en hemmelig forståelse som var blevet indgået i en konventionel frier-situation mistede nu sin bindende kraft. Med dette blev også løbsagtighedsbegrebet udvidet til at omfatte handlinger, som tidligere havde været regnet som sømmelige. Gennem det hemmelige løfte risikerede ugifte mødre at blive sat i forbindelse med den forføreriske kvinde, som havde fristet og forledt manden med den udspekulerede hensigt at lokke ham til at indgå ægteskab. Hermed var der lagt op til en ændring i opfattelsen af kvindens ære: fra at have en sammenhæng med at optræde sådan som det sømmede sig i et frierforhold blev ære nu forbundet med kvindelig kyskhed, noget som indebar seksuel afholdenhed før ægteskabet.

Som kildemateriale har Kari Telste anvendt udskrifter af retssager vedrørende ægteskabsbrud, barnemord, fødsel i dølgsmål og andet vedrørende ugifte mødre. Hun har med omhu valgt forskellige områder i Norge for både at have land og by repræsenteret. Med dette omfattende kildemateriale lykkes det hende at fortælle en ukendt historie og samtidig at korrigere nogle myter. Hun skriver f.eks. i en note side 346, at i skønlitteraturen fra slutningen af 1800-tallet findes en stereotyp forestilling om at fattige tjenestepiger blev forført af mænd fra højere sociale lag. "Det kan ikke utelukkes at dette var tilfælde, selv om dette ikke direkte har nedfelt sig i mitt materiale", skriver hun tørt. Der er nu ikke noget som solid

empiri, der kan perspektivere faste forestillinger.

Denne afhandling er absolut anbefalelsesværdig. Den fortæller modernitetshistorie på en ny og interessant måde, den omhandler et emne, der ikke tidligere er blevet behandlet, den er velskrevet og meget begavet. Det eneste, jeg har at udsætte på den er, at den er udgivet i et kedsommeligt udstyr som del af universitetets skriferække. Det er ærgerligt, at et så dygtigt arbejde skal præsenteres så lidet attraktivt.

Karin Lützen, lektor ved Historie og Samfundsforhold, RUC

STATE POLICY AND GENDER SYSTEMS

Torstendahl, Rolf (red.): State policy and Gender systems in the Two German States and Sweden 1945-1989. Opuscula Historica Upsaliensia 22. Historisk Institut, Upsalla Universitet. 1999. 235 sider, 70 SEK (inkl. moms).

Samtidshistorikere og politologer fra Tyskland og Sverige indgår i dette tværfaglige og komparative projekt. Sammenligningen af køns- og familierpolitik i DDR, BRD og Sverige i tiden mellem Anden Verdenskrigs afslutning og Murens fald er den anden antologi i projektets regi. I "Introduction: comparing state policies in the FRG, GDR, and Sweden" lægger Rolf Torstendahl ud med overvejelser angående en komparation af tre tilsyneladende ret forskellige stater og systemer, som ved siden af forskelle også udviser store ligheder. Et centralt spørgsmål er,

hvordan politiske midler forandrede kønnenes relationer, både på grund af og i opposition til staternes politikker?

I "Something in the nature of a bloodless revolution..." – How new gender relations became gender equality policy in Sweden in the nineteen-sixties and seventies" skildrer Christina Florin og Bengt Nilsson, hvordan kønsrelationer blev til ligestillingspolitik. Forfatterne ser ud til at være inspireret af den britiske historiker Hobsbawm's tese om den politiske klasse, bestående af samfundsforskere, politikere og journalister, som den, der skaber forandringer: "the gender equality people". Forfatterne diskuterer, hvordan den offentlige mening blev forandret og konkluderer, at 1960ernes formulering af en ligestillingspolitik og 1970ernes statslige institutionalisering af den samme kan føres tilbage til, at 'Gender equality people' havde formålet at kreere en ny diskurs og at åbne kanalerne til magtcentre. Artiklen er interessant, fordi forfatterne analyserer processer og de aktører, der skabte disse processer ved at udbrede ideer, ændre holdninger og at politisere ligestillingsspørgsmålene.

Christine von Oertzen skriver om en undersøgelse af "Women, work and the state: Lobbying for part-time work and 'practical equality' in the West German Civil Service 1958 – 1969". Hun viser, at der allerede ved slutningen af 50erne kom nye visioner om kvinders ligeberettigelse op, som omsattes i politikker i 60erne, og de endelig blev implementeret i juridiske rammer

i 1969. Den mandlige forsørgermodel forblev meget stærkere i Tyskland end i de andre lande, fordi ideerne om 'praktisk ligestilling' i statstjenesten benyttede sig af et koncept om kvindeligt erhvervsarbejde, som ikke stillede spørgsmål ved forsørgermodellen. At der ikke var tale om faktisk ligeberettigelse skyldes et princip, som også var grundlæggende for den nye lov: at kvinderne skulle bringe et offer til gengæld for deres beslutning om at vælge deltidsarbejde pga. af giftemål og moderskab.

Jonas Hinnfors fokuserer i sit bidrag på "Swedish parties and family policies 1960 – 1980. Stability through change udelukkende" på svensk parti-politik. Hinnfors tager afsæt i Richard Roses koncept om partiernes fremtids- eller fortidsorientering. Han vælger den svenske familierpolitik som case, bl.a. fordi han mener, at børnepasning i større omfang end for eksempel skattelettelse er under statens direkte kontrol. Det er Hinnfors opfattelse, at ikke NGO'ere, men fagforeninger er vigtige aktører i familierpolitiken. Hinnfors indrager ikke køn. I følge Hinnfors må svensk familierpolitik ses i lyset af både de to største partiers konkurrerende verdensopfattelse, og at partierne opnåede stabilitet gennem forandring. Han adskiller sig mærkbart fra de andre bidrag om Sverige, der fremhæver, at der var tale om køns- og ikke om kvindespørgsmål, som i 1960'erne blev til partiernes issues. Ligesom i de fleste bidrag, beskæftiger Hinnfors sig ikke med spørgsmålet om,

hvorvidt reformerne havde et konservativt element, der støttede en bestemt familiemodell.

Wiebke Kolbes artikel "Gender and Parenthood in West German Family Politics from the 1960s to the 1980s" bygger på en genuin komparation. Som den eneste bidrager refererer hun til omfangsrig litteratur på fire forskellige sprog, herunder også dansk faglitteratur. Kolbes fokus er rettet mod den politiske diskurs og dens interrelation til sociale og kulturelle forandringer, implementeringen af politiske reformer og arbejdsmarkedspolitiske aspekter af denne politik. Hendes hovedinteresse gælder de kønsforestillinger, der ligger bag, og som adskiller konceptet fra de andre landes tilsvarende koncepter og politikker. Kolbe fokuserer videre på, hvordan et nyt koncept om forældreskab opstod og på hvordan det blev konstrueret i den vesttyske familierpolitik. Artiklens metodiske og historiske spændvidde samt dens indholdsrigdom peger på, at vi kan have store forventninger til Kolbes kommende bog.

Roger Klinth bidrager i "The Man and the Equal Family. A Study of the new images of masculinity in the educational radio and TV-programmes in Sweden 1946 – 1971" med et nyt aspekt til den svenske familiehistorie. Hans interesse er maskuliniteter. Klinth analyserer den nye familiecentrerede mand, der i 1960'erne skabtes i kølvandet af ideer om lighed samt i svensk politik omkring det ligestillede forældreskab. Klinth synliggør forskellige former for

særlig moderne maskuliniteter i de enkelte perioder. De i perioder hegemoniske maskuliniteter påvirker familierpolitikker. Hans pointe er imidlertid, at på trods af diverse forsøg på at ændre køns- og familierelationer, så blev den dominerende kønsorden i samfundet ikke udfordret. Artiklen bidrager med et interessant, vigtigt og nyt perspektiv på den svenske familierpolitik. Imidlertid forstyrres helhedsindtrykket af tekstens opgavekarakter og især af dens talrige gentagelser.

Gunilla-Friederike Buddes artikel om det tidligere Østtyskland, "Women's Policies in the GDR in the 1960s/70s: Between State Control and Social Reaction" lever kun delvist op til forventningerne. Budde skriver utidssvarende kvindehistorie; således gælder det nok alle DDRs borgere og ikke kun kvinder, at de befandt sig i et dilemma mellem statens emancipatoriske retorik og vanskeligheden med at formulere en kritik af lighedens begrænsninger. Sammenligninger med det 'andet' Tyskland som grundlag for en afvisning af eksempelvis systemkritik er heller ikke et DDR-typisk fænomen. Det gælder flere af Buddes konklusioner, at en genuin komparation f.eks. med Vesttyskland ville have bidraget til at perspektivere dem, og det ville således have hjulpet til en mindre klischeagtig reproducerende fremstilling af DDR i perioden. Samlet synes jeg at artiklen skuffende. Den reproducerer i for høj grad kendte klischeer om modsætninger mellem øst og vest.

Rolf Torstendahl runder antologien af med en opsamlende

de sammenligning af udvalgte aspekter i artiklen "Women, Labour Market and Gender: Policies in the Two Germanies and Sweden 1945 – 1989". Som læser kunne jeg have ønsket mig, at den teoretiske tolkningsramme, som dannede det samlende grundlag for de enkelte bidrag til antologien, allerede havde været introduceret fra starten. Heller ikke her finder læseren en udførlig og grundig komparation af antologiens forskellige bidrag. Den er overladt til læserne selv.

Antologiens komparative aspekt samt den brede vifte af forskellige tilgange gør bogen interessant og læseværdig. Derudover er antologien en illustration af, hvad de forskellige perspektiver på historiske forhold kan bidrage med og hvor både styrker og problemer i deres kombination ligger.

Det er en styrke, at antologien som helhed bryder med traditionelle modsætninger som Øst og Vest, Norden og Europa, ved at se på både ligheder og forskelle i udviklingen. Således bryder man også med den yndede forestilling om de skandinaviske landes eneståenhed og forskellighed fra resten af Europa. Bogen er også derfor absolut anbefalsesværdig ikke kun for politologer og historikere, men for et bredt spektrum af interesserede forskere.

Iris Rittenhofer, forskningslektor, Center for Europæiske Kulturstudier med Afdeling for Kønsforskning, Århus Universitet

NOTE

1. Den første koncentrerer sig om boligpolitikker i de tre stater.

DANSK FAMILIEPOLITIK GENNEM DET 20. ÅRHUNDREDE

Arbejderhistorie. Tidsskriftet for Historie, Kultur & Politik.

Tema: Arbejderbevægelsen og familien. Redigeret af Anette Eklund Hansen, Rasmus Mariager og Klaus Petersen. Nr. 2000/4 udgivet af Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie. Løssalgpris 100 kr.

I temanummeret: 'Arbejderbevægelsen og familien' i tidsskriftet for Historie, Kultur & Politik bliver familiepolitik belyst ud fra perspektiver, der spænder bredt, både når det gælder faggrænser, emner og tidsperioder fra slutningen af 1800 tallet og frem til i dag. Det familiepolitik begreb som ligger til grund for dette temanummer skal forstås i en meget bred betydning, således at familiepolitik dækker over alle mulige problematikker, der vedrører familien.

Udover bidrag fra historikere er der også bidrag fra etnologer, sociologer, politologer, psykologer og ikke mindst et bidrag fra en politiker. Af perspektiver, som bliver anlagt på familiepolitiktemaet, kan blandt andet nævnes: En sammenligning mellem 1990ernes debat om kunstig befrugtning og den borgerlige kernefamilie i 1800 tallet, Mellemløstidens debatter omkring Alva og Gunnar Myrdals familiepolitiske program, arbejderbevægelsens syn på familie- og arbejdsliv i perioden 1945-1980, daginstitutionernes udvikling fra 1800 tallet og frem til i dag, analyse af begreberne familie

og arbejderfamilie set fra et individ og et familieperspektiv, ufaglærte kvinder i dag og deres forhold til familie- og arbejdsliv.

Endvidere har to artikler anlagt et komparativt analyseperspektiv. I den ene artikel bliver dansk og tysk familiepolitik i 1950'erne sammenlignet, og i den anden artikel bliver japansk familiepolitik efter 2. Verdens Krig belyst, med udblek til dansk familiepolitik.

Igennem indlæggene går temaerne *køn* og *klasse* som en rød tråd. I temanummeret bliver køn ikke betragtet som et særskilt perspektiv, men i stedet betragtet som et grundlæggende vilkår, der ikke kan adskilles fra familie- og arbejdsliv, familiebegrebet samt familiepolitik. Det andet tema, *klasse*, bliver af temareaktionen opfattet som en central analysekategori, når det drejer sig om familiepolitik; på den måde, at familiepolitik samt forholdet mellem arbejdsliv og familieliv bliver analyseret ud fra en specifik social kontekst. Et tredje og centralt tema, som går igen i flere af artiklerne, er *staten*. Ud fra spørgsmålet: *hvornår har staten pligt til at blande sig i, hvad der foregår bag familiens lukkede døre eller bør familiepolitikken standse ved hoveddøren?* er det temareaktionens hensigt med dette nummer at diskutere, hvor statens grænse for familiepolitik går.

Marlene Spanger, cand.mag., Koordinationen for Kønsforskning

MOR ER DEN BEDSTE I VERDEN

Ole Shouenborg: Velfærdsyngel. Omsorg for børn og børnefamilier. 2001. Forlaget Fremad.

Det er paradoksalt at skulle anmelde en bog, man i bund og grund ikke synes for tjener omtale.

Men det er på den anden side heller ikke særlig tilfredsstillende at lade Ole Shouenborgs skrivelser stå uimodsagt – ikke mindst taget i betragtning den omfattende medieomtale han har fået. Men lad det være klart fra starten: min indgangsvinkel til denne anmeldelse er, at "Velfærdsyngel" er en helt igennem usaglig bog med stort set lige så meget substans som en lægeroman.

I bogen rejser Ole Shouenborg debat om yngelplejens tilstand i vores moderne velfærdssamfund. Ole Shouenborg bekymring for dette samfunds børn og unge stammer primært fra hans erfaring som psykolog på Sølager (et behandlingshjem for 'tidligt skadede unge') og som lærer på et pædagogseminarium. Gennem sin årelange kontakt med unge mennesker mener han at have set den 'moderne personlighed': det tilknytningsforstyrrede, ensomme masse menneske. Han har mødt unge ude af stand til at indgå i tætte relationer, med lavt selvværd og svigtende selvtilid, ensomme, ydrestyrede osv. Årsagen til disse 'forstyrrelser' i de unges personlighed mener forfatteren skal findes i deres barndom: Det er den første generation af unge som i stort antal er vokset op i daginstitutioner!

Shouenborg svinger pisen over 'den moderne udviklingspsykologi' for at være i markedskræfternes vold, prostitueret og uvidenskabelig. Men han er dog ikke bleg for at anvende selv samme videnskab som garant for at 'mor er den bedste i verden', når han påstår, at den samlede teoretiske viden peger på, at moderen er den eneste, der kan opfylde det lille barns grundlæggende behov, og at hun derfor bør passe barnet i dets første 2 år.

Ifølge forfatteren er vores nuværende yngelpleje unaturlig. Henvisningen til vores naturlighed er et retorisk greb, der tilsyneladende indfører en eller anden substans i argumentationen – men kun tilsyneladende. Billedet af vores natur skaber forfatteren dels gennem en biologisk argumentation: kvinden går gravid, føder, ammer og er således biologisk 'tunet ind' på at opfylde barnets behov. Dels ved at henvise til menneskeabernes yngelpleje, hvor abemoderen er omsorgsgiver og hannen er den mere iagttagende og kortvarigt deltagende part. Ole Shouenborg taler hånligt om det standpunkt at vores kønethed er 'kulturelt konstrueret' – mens det på samme tid er ret indlysende at den 'naturlighed' han argumenterer for, er særlig udvalgt og bearbejdet til formålet – og altså i høj grad en konstruktion. Aber lever i stor-kollektiver og hannen har flere hunner – er det så også mest naturligt for mennesker?

Shouenborg beskriver et forløb hvor han, af grunde man ikke får at vide, i en perio-

de kommer meget tæt på sit mindste barn. Han fornemmer i den forbindelse en ændring i sine sanser, han bliver mere følelsesfuld og bekymret og bliver mere orienteret mod "længerevarende kontaktsituationer". For forfatteren opleves denne ændring som "fremmed og forkert" (unaturlig)! Mænd har det nu engang bedst med "kortvarige intense samspilssituationer" og det passer ikke så godt sammen med omsorgen for små børn (s. 38). Ergo – kvinden er bedst egnet til at varetage omsorgen for børn.

Selv denne lille fortælling, som ifølge Shouenborg selv peger på, hvor fleksibel den menneskelige biologi og fysiologi er, kan altså bruges til at argumentere for hans egen version af vores 'naturlighed' – for det var jo unaturligt for ham!

Shouenborg opbygger med talrige eksempler et billede af kvinden som 'den store moder': den omsorgsfulde, indlevende og bekymrede. Heroverfor repræsenterer manden aggressivitet og vreden; han er den, der skal lære barnet "at møde og mestre angsten" (s. 34). Med de sidste årtiers børne- og kønsforskning in mente fremstår sådanne essentialiserende og dualiserende påstande om kvindens og mandens bidrag til børns opvækst og udvikling næsten anakronistiske. Her kunne jeg vifte Shouenborg om næsen med talrige forskeres dokumentation af spædbørns evne til at indgå tætte betydende relationer til flere voksne af forskelligt køn og endnu flere hyldemeter af bøger der problematiserer og

bryder med naturaliserede og dikotome forestillinger om kønnenes iboende egenskaber, men jeg ville nok desværre ikke kunne få ham i tale. Fra sin uangribelige bedrevidende position mener forfatteren nemlig ikke, at man behøver at have meget tilovers for videnskab og forskere: De har for lidt holdbar viden og for lidt erfaring med udvikling!

Bogen er gennemgående så fyldt med spekulationer, manipulationer og grundløse argumentationer, at det trodser enhver beskrivelse. Shouenborg påpeger selv, at han har skrevet en debatbog, og at den dermed ikke lever op til gængse krav om videnskabelighed. Men spørgsmålet er, om man ikke også til en debatbog kan stille et minimum af krav til saglighed og lodighed i argumentation og fremstilling. En debat om børns opvækstvilkår hilser jeg altid velkommen. Problemet her er, at den slags debat, der opstår på grundlag af tomme postulater og selvsmagende bedrevidenhed som regel hverken er særlig oplysende eller konstruktiv.

Som erfaren psykolog skriver Ole Shouenborg med en formodet faglighed i ryggen, hvilket måske leder nogle til at tillægge hans anskuelser større vægt end fortjent. Og det er vel egentlig det værste ved sådan en bog: at der måske er nogen, der tager ham alvorligt.

*Dorte Kousholt,
ph.d.-stipendiat ved Institut for
Psykologi og Filosofi/Videnskabs-
teori, RUC.*